

Semillas Fitó enfront de Ca l'Agustí.

La persistència del Poblenou rural.

Andreu Isern Gausí

Un territori eminentment agrícola

Assaonat pels sediments que van anar deixant les nombroses rieres que baixen del Collserola i també pels materials dipositats pel riu Besòs, el territori que ocupa la franja marítima entre la ciutat de Barcelona i el Besòs —anomenat pels romans *ager provincialis*, és a dir, 'camp de la província'—, alhora que ha anat consolidant l'avenç de la terra al mar, ha adquirit al llarg dels segles unes característiques òptimes per a l'agricultura. L'abundància d'aigua dolça procedent de les rieres i de l'antiga llera del Besòs i la construcció i consolidació del rec Comtal al segle x esdevenen vitals per als conreus de regadiu i hortes i faciliten el proveïment de la ciutat de Barcelona.

El medievalista Pierre Bonnaissie, al seu estudi sobre les activitats econòmiques d'una família rural barcelonina a l'entorn de l'any 1000, tot i reconèixer que als terrenys de Provençals subsisteixen bassals d'aigua salobre coberts de canyes on la malària no és absent, escriu: «Abundants camps de regadiu solquen tota la plana. A més, la capa subterrània és molt pròxima a la superfície i innumbrables pous permeten regatges freqüents. En aquestes condicions, s'assisteix, des d'aquesta època, a un gran desenvolupament de l'horticultura».

De la fertilitat del territori en donen mostra diferents viatgers a finals del segle XVIII, com ara Francisco de Zamora, l'italià Giuseppe Baretti i l'anglès Artur Young. Un sòl al·luvial, lleuger, fèrtil i adaptat a les tècniques de conreu de l'època, i sobretot l'abundància d'aigua determinaren les bases sobre les quals es va bastir el futur desenvolupament. Les diferents iniciatives econòmiques tant agrícoles com industrials que es van anar produint al llarg del temps van aprofitar aquestes característiques del territori: de la zona de pastures inicial a la progressiva explotació agrícola, de les primeres fàbriques d'indianes i del ram de l'aigua a la posterior diversificació industrial.

Uns pagesos treballen a Can Fitó, 1920.

Món agrari, món industrial

El 1857, la riquesa de Sant Martí no tan sols era industrial. Predominava encara el món agrari: cànem, faves, tota mena d'hortalisses, blat, civada i moresc eren els principals conreus. Tot i que el Poblenou va esdevenir un dels centres industrials més actius de l'Estat espanyol, mai no van arribar a desaparèixer les empreses que utilitzaven la producció agrícola com a punt de partida dels seus negocis. Sant Martí experimentà a partir de la meitat del segle XIX un augment important de població, sobretot a causa de la immigració. Fins a la dècada del 1880, el 90 % de la població que rebia el municipi era catalana, bàsicament barcelonina. Cinc anys més tard es va produir l'arribada d'immigrants valencians i aragonesos. El procés d'industrialització, amb la necessitat de mà d'obra, la urbanització de l'Eixample a partir del 1860 i la celebració de l'Exposició Universal de Barcelona el 1888 eren sinònims de feina i abundància. La ciutat bullia

i sorgiren noves iniciatives econòmiques que tingueren el punt de partida en aquestes dues dècades de finals de segle.

En aquest article volem explicar la trajectòria de dues d'aquestes empreses agrícoles iniciades encara en un entorn bàsicament rural i que al llarg de cinc generacions han perdurat fins a l'actualitat: Semillas Fitó i Ca l'Agustí.

Semillas Fitó, l'evolució d'una empresa familiar

El 1880 arriba a Barcelona, com molts altres immigrants d'arreu de Catalunya, Ramon Fitó Calvet, fill i nét d'agricultors. Potser predestinat pel seu cognom —*fitos* vol dir 'planta' en grec—, abandona el seu Vic natal per traslladar-se primer a Canet de Mar, on es casa i neix el seu primer fill, i després a Sant Martí de Provençals, una zona de terra fèrtil, aigua abundant i clima suau.

S'instal·la a la carretera de Mataró, avui Pere IV, i arrenda una masia envoltada de camps, segurament Cal Forn, prop del carrer de la Selva de Mar, amb la intenció de produir verdures i hortalisses de viver per vendre al mercat del Born. Des del començament utilitza les seves pròpies llavors, fet que dóna origen a l'empresa. Els seus vivers adquireixen fama per la qualitat del planters. S'especialitza en planter produït dins d'incipients hivernacles construïts amb fusta i vidre. D'aquesta manera obté els primers cultius de la zona. Comercialitza els seus productes a Barcelona, Mataró, Granollers i Vic. D'aquesta època destaca el tomàquet *tres cantos*, de gust excel·lent, el pebrot de Reus rectangular i vermell i l'albergínia negra.

El seu fill, Antoni Fitó Pujadas, continua comercialitzant hortalisses de viver. Al mateix temps, però, amplia significativament la producció de llavors que ven arreu del territori català i al sud de França. El 1923 compra els terrenys

que donen al carrer de Pere IV, números 418-422, fruit d'una segregació d'una finca anterior. De caràcter seriós i treballador i sempre disposat als nous coneixements i a l'experimentació, desenvolupa noves tècniques i produeix ja en aquesta època híbrids de coliflor i bròquil. D'altra banda, amplia la producció de planter a l'interior d'hivernacles iniciada pel seu pare i adquireix una finca a Premià de Mar (Maresme) per dedicar-la a la producció de llavors mare.

El 1952, en morir el seu pare, Casimir Fitó Palau es fa càrrec de l'empresa. Pren ràpidament decisions importants. Abandona progressivament el viver i centra tots els esforços en la producció, la comercialització i la venda de llavors. La llavor és un producte que no es malmet amb facilitat i es pot transportar a tota la península. Obté una concessió del Ministeri d'Agricultura, la número 6 d'Espanya, de productor autoritzat de llavors hortícoles. Aquesta concessió, així com la fundació amb altres empresaris de l'Associació de Productores de Semillas (APROSE), fa que l'empresa s'estengui, produeixi i comercialitzi llavors selectes arreu de l'Estat espanyol. S'inicia una etapa d'expansió. La producció de llavors d'hortalisses s'estén a la de farratges d'arrel i de fulla.

El creixement empresarial i la necessitat de fer front a una demanda més gran de llavors exigeix

augmentar la producció. Construeix uns magatzems a l'antiga finca de Pere IV, edifici catalogat com a patrimoni arquitectònic, amplia la finca de Premià de Mar i construeix a Bellpuig d'Urgell uns magatzems per a la selecció, el processament i l'expedició de llavors.

Paral·lelament, Casimir Fitó obre una botiga al passeig del Born, número 8, molt a prop de l'antic mercat, per facilitar als agricultors la compra de llavors. Encara avui, al costat de Santa Maria del Mar, es pot veure la façana d'aquesta antiga botiga amb els rètols esculpits a les parets de pedra.

La quarta generació, els germans Antoni i Jaume Fitó Morató, fan un important pas endavant en el desenvolupament de l'empresa. Després de 90 anys de selecció de les millors plantes i llavors de manera tradicional, decideixen a partir dels anys setanta incorporar els nous avenços de l'enginyeria genètica i abordar científicament la millora de les llavors. La prioritat a partir d'ara és la innovació tecnològica. El treball de recerca va donant fruits, apareixen els primers híbrids de meló, tomàquet i pebrot i es produeixen millores genètiques en altres espècies agrícoles, com les faves, les cebes i el blat de moro. Aviat s'inaugura una planta de producció a Badajoz i es construeix un centre de recerca, desenvolupament i innovació a Almeria.

Als anys vuitanta, l'antiga finca del carrer de Pere IV, de 4.000 metres quadrats, quedava petita i calia fer una ampliació de la seu. Antoni Fitó, en una compareixença a la Comissió d'Agricultura, Ramaderia i Pesca del Parlament de Catalunya, per parlar de la Llei de regulació de l'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries (IRTA), explica el juny del 2008 per què van decidir romandre al Poblenou:

«Haviem de fer una ampliació de la seu, teníem diferents opcions, anar al Vallès o a altres llocs, però vam optar per anar justament al davant mateix, a 30 metres, vam comprar i vam edificar 6.000 metres quadrats i ara tenim els 4.000 i els 6.000 metres quadrats. Però, per què vam decidir quedar-nos a la mateixa localitat? Perquè a les famílies que durant cent anys havien viscut al carrer de Pere IV, 420, a tot estirar els obligàvem a anar a Selva de Mar, 111, que està a 30 metres de distància. Traslladar les famílies que tenien la formació, la cultura i el coneixement del que és Llavors Fitó ens semblava que era una pèrdua de temps. Això de marxar, desubicar-se, jo ho trobo

Seu actual de Semillas Fitó, al carrer de Selva de Mar, 111

Anunci de productes i preus a Can Fitó el 1954.

una temeritat, perquè les persones no es poden canviar ni improvisar».

A principis dels anys noranta, Semillas Fitó fa una forta inversió en recerca. La introducció de la biotecnologia en els processos de millora consolida l'empresa en el mercat espanyol, i li permet incrementar notablement l'exportació a altres països, sobretot de la Mediterrània i d'Amèrica Llatina. L'expansió es gestiona ja des de la nova seu de Selva de Mar, on hi ha les oficines i els magatzems logístics.

La incorporació a l'empresa de nous directius de la cinquena generació Fitó, Eduard, Xavier, Laia i Elisabet, facilita la professionalització dels processos de gestió. S'incorpora també a l'activitat exportadora un nou concepte basat en l'oferta de llavors adaptades a les característiques climàtiques de cada zona. El repte d'aquesta generació és el reconeixement de l'empresa més enllà de les fronteres i el desenvolupament del mercat internacional.

L'any 2007 s'inaugura a Cabrera de Mar un dels laboratoris de biotecnologia més avançats de l'Estat espanyol, on treballen més de 40 persones entre biòlegs, enginyers agrònoms i experts en biotecnologia. La inversió en recerca, desenvolupament i innovació continua augmentant. Durant el 2008, d'unes vendes de 60 milions d'euros es dediquen a recerca 4,5 milions. L'any 2011, els diners invertits en programes de millora de les diferents varietats de llavors ja representen el 15 % de la facturació. Actualment, l'empresa exporta a més de 70 països i disposa de filials a Turquia, Itàlia, Portugal i Mèxic.

Durant els 134 anys d'existència, al llarg de cinc generacions, Fitó ha passat de ser una petita empresa a convertir-se en una de les deu multinacionals més importants en el sector de la millora genètica, la producció i la distribució de llavors.

Una masia al carrer Pere IV: Ca l'Agustí

Agustí Crusellas Calvet era un dels nou germans d'una família que vivia al raval de Boades, un llogarret que es troba prop de Sant Vicenç de Castellet, a la comarca del Bages. A casa seva hi havia moltes boques per alimentar i, com que no era pas l'hereu, el seu pare li va suggerir d'anar

a Barcelona a treballar. Era l'any 1895 quan va arribar a Sant Martí de Provençals. De seguida va trobar feina de mosso en una masia del Clot popularment coneguda com a Can Malanit. Les males llengües deien que el nom de la masia era degut al fet que els treballadors tenien poc temps per descansar. Els feien treballar de valent, dormien poc i es llevaven molt d'hora per reprendre la feina. El cas és que Agustí Crusellas devia ser un bon pagès, perquè al cap d'uns quants anys, el 12 de març de 1901, quan tenia 27 anys, es va casar amb Rosa Casajuana Cadavall, filla també de Boades, i amb ajuda de l'amo va plantar-se —és a dir, es va establir pel seu compte— a la carretera de Mataró, actual carrer de Pere IV, número 328. Al costat d'una casa anomenada Ca la Masona, n'hi havia una altra amb característiques semblants que van arreglar per viure-hi. Aquesta va ser el primer Ca l'Agustí. En aquella època, la

Botiga Semillas Fitó al Passeig del Born, número 8

Actualment, Ca l'Agustí és una botiga de plantes i de jardineria en general, i de planter d'hortalisses, llavors i adobs.

FOTO: PERE PARERA, 2006

carretera de Mataró conduïa el trànsit d'entrada i sortida de mercaderies de la ciutat i tot just feia un any que l'havien urbanitzat. Hi ha una estela de pedra a l'actual Ca l'Agustí, carrer de Pere IV, 429, amb la inscripció «Boades 1901» i les quatre barres. Al capdamunt de l'estela apareix un relleu el·líptic de ferro amb les cares de l'Agustí i la Rosa. És un monument entranyable dedicat a la memòria dels iniciadors de la nissaga.

Rosa i Agustí Crusellas van tenir dos fills, en Josep i la Josepa. En Josep, que era el més gran, es va independitzar i va anar a viure a Cal Torrents, una masia situada a la cruïlla de Pere IV amb la rambla de Prim. La Josepa es va casar amb Pere Marrugat Pujadas, que tenia una petita masia al camí Antic de València. La Josepa i en Pere van tenir tres fills, l'Agustí, en Josep, que va néixer el 1934, i en Francesc, que són la tercera generació.

L'octubre del 1976, la revista del Poblenou *Quatre Cantons* publicava una entrevista amb Josepa

Estela a Ca l'Agustí, davant de la masia.

Crusellas, una dona amable que ja tenia 78 anys: «Sóc filla de l'Agustí, el que va fundar la masia. El meu pare va fer de pagès tota la vida i sempre al Poblenou fins que es va poder independitzar. Quan va venir tot eren camps, hi havia moltes masies com la nostra, Cal Grau, Cal Nandu, Cal Marrugat, Ca la Pubilla, Cal Tranquil i d'altres. Cada dia fèiem dos o tres viatges a Barcelona amb carro. Portàvem al Born gran quantitat de verdures. Després va venir la guerra i ens ho van requisar tot».

Amb els anys, però, els Crusellas havien anat comprant altres terrenys al carrer de la Selva de Mar, al mateix carrer de Pere IV i a Vilassar de Mar, on tenien plantes i venien verdures. La compra i venda de terrenys estava a l'ordre del dia, sobretot a partir dels anys quaranta, quan els camps van començar a edificar-se.

L'any 1946 construeixen la nova masia amb una estructura semblant a Ca l'Agustí vell, planta baixa i dos pisos, en uns terrenys que havia comprat l'avi Agustí al carrer de Pere IV, 429-431. Josep Marrugat recorda que tenia dotze anys quan va anar a viure a la masia nova. Abans vivien al carrer d'Espronceda, prop de Pere IV. Quan es va casar, en Josep va anar a viure a casa dels seus sogres, a prop de la Gran Via de les Corts Catalanes. En aquella zona hi havia uns dipòsits de latrines que es nodrien del buidatge dels pous morts i que proveïen de fems els pagesos. La urbanització de la Gran Via va fer inevitable l'enderrocament de la casa. Finalment, en Josep, a instàncies de la seva mare, va tornar a Ca l'Agustí, on també vivia el seu germà gran Agustí. A partir d'aleshores les dues famílies van compartir la masia. En aquell temps el seu germà va posar una botiga de queviures a la planta baixa, però no va anar bé i va haver de tancar. El 1982, un any abans de la mort de la seva mare, van decidir fer reformes i rellançar el negoci, que va adquirir l'estructura actual. L'any 2011 va morir Agustí Marrugat i, l'any següent, Glòria Forga, la dona d'en Josep. Els seus fills Pere i Montse continuen el negoci. En Pere s'encarrega de les plantes i de la jardineria en general, i la Montse, del planter d'hortalisses, llavors i adobs. La cinquena generació representada per en Cristian, fill de Pere Marrugat, cerca nous camins per al negoci familiar amb l'obertura d'una graneria al carrer de Pujades, 188.

A pocs metres de Ca l'Agustí, en direcció a la rambla de Prim, al número 437 de Pere IV, hi

havia hagut una finca amb molta fondària que durant uns quants anys va ser el viver d'Ignasi Conillas i Bordàs, un pagès que provinent de Guissona (la Segarra) havia immigrat a Barcelona el 1896. El negoci hortícola d'Ignasi Conillas tenia una oferta molt variada: llavors, construcció de parcs i jardins, tota mena de plantes i arbres fruiters, i fins i tot ornamentacions i jocs d'aigua. Va tenir diferents comerços i vivers al centre de la ciutat. El 1922, traslladà el viver a Pere IV, però va mantenir les botigues dels carrers de Llúria i Casp. L'empresa continua existint i actualment està a la carretera d'Esplugues, 74-76. El seu nom actual és Conillas Garden Center.

Arribats a aquest punt, ens podríem preguntar si els membres d'aquestes famílies que vivien a Pere IV, a poca distància els uns dels altres, es coneixien i tenien relació, ja que els seus negocis eren similars. Agustí Crusellas, Ramon Fitó i també Ignasi Conillas encapçalaven les seves empreses als anys vint. Pel que sabem a través de Josep Marrugat, es coneixien i tenien una relació de veïnatge, però no amistat. Els pagesos tenen fama de ser persones un xic individualistes. De vegades es fa difícil saber el que pensen de veritat. En canvi, l'empremta obrera de l'època industrial ens deixa un altre missatge: el de la cooperació i la solidaritat.

La història de dues empreses agrícoles iniciades al Poblenou a finals del segle passat ens ha permès apropar-nos a una etapa del nostre barri on la indústria i les activitats agrícoles compartien el territori. Són testimonis d'un passat rural que forma part del nostre patrimoni. Dues iniciatives que han tingut desenvolupaments diferents però que perviuen en l'actualitat amb un protagonista comú: el carrer de Pere IV. ●

Conreus i horts de Ca l'Agustí vell, Pere IV, 328 (es veu Ca l'Agustí al fons, dues teulades).

Anunci de l'Hortícola Internacional d'Ignasi Conillas (anys vint).